

A KMP megalakulása és a Tanácsköztársaság Csongrád megyében¹

Ez a terület általában úgy él a köztudatban, mint az agrárproletariátus harcainak egyik központja. A kubikosok, a nagybirtokok cselédei és a városi mezőgazdasági munkásság harcai az ország határán túl is nevezetessé tették megyénket. Az újabb kutatások azonban arra is fényt derítettek, hogy az itteni városok ipari munkásai, szakmai szervezeteik irányításával kemény harcokat vívtak helyzetük javításáért. A szociáldemokrata szakszervezeti és párttevékenység már 1914 előtt megismertette a megye szervezett munkásait a szocializmus legfőbb tanításaival, a gazdasági és politikai küzdelmek változatos módszereivel. A proletariátus szocialista szervezetei kezdettől fogva a fennálló tőkés—földesúri rendszer tudatos ellenségeivé igyekeztek nevelni tagjaikat. Tekintélyes részüket átítatták a kizsákmányoláson, az elnyomatáson és a tömegeket műveletlenségben tartó rend elleni harc szükségességének, a szocialista társadalom törvényszerű eljövételének gondolatával. Természetes tehát, hogy az 1918—1919-es forradalmi mozgalmak helyi eseményeinek irányítói többségükben e szervezetek tagjaiból kerültek ki, bár községeink esetében a helyi forradalmi szervekben nagyobb számban szerepeltek az orszországi hadifogságban forradalmi cselekvést tanuló, a bolsevik agitáció hatása alá került, korábban szervezetlen nincstelének.

A szociáldemokrata osztályharcos hagyományok, a szakszervezetek és a szociáldemokrata párt céljaiért vívott korábbi harcok 1918—1919 telén, amikor a KMP eszméi Csongrád megyében is terjedni kezdtek, megkönnyítették, hogy az ipari munkás és az agrárproletár tömegek egy része gyorsan magáévá tegye a hatalom megszerzésének gondolatát. Ugyanez a régi szocialista iskolázottság azonban a tömegek jelentős részében a polgári—szociáldemokrata koalíciós kormányzás tartósítását, a polgári alkotmányos módszerek alkalmazását, a hatalom későbbi, fokozatos megszerzhetőségének eszméjét táplálta.

Az előbbi jelenség bizonyítéka, hogy a megye városainak munkástanácsai — amelyek elsősorban a már 1914 előtt is működő szakszervezetek küldötteiből állottak — mind több és több kérdésben rá tudták kényszeríteni a munkásság akarátát a városok polgári vezetőire. Ez eleinte csak a lakosság közellátási gondjainak enyhítésére irányult, de később már a monarchista rend híveiként ismert vezető tisztviselők eltávolítása és helyükre a munkásság megbízottainak kinevezése, a munkástanács véleményének a helyi politikai kérdésekben való érvényesítése, a fegyveres és karhatalmi erők irányítása tekintetében is megfigyelhető. Ez a befolyás a megye városaiban eltérő mérvű volt. A mai Csongrád megye területén a legforradalmibb munkástanács az 1918. november elején alakult makói volt, amely az országban elsőként, már decemberben javasolta valamennyi munkástanács tevékenységének összehangolását, központi irányítását a hatalom minél nagyobb részének munkáskézben való összefogása céljából. Már ekkor szocialista kormánybiztost követelt a megye élére. A hódmezővásárhelyi munkástanácsnak az ottani Nemzeti Tanácsra, ezen keresztül a közigazgatásra gyakorolt egyre nagyobb befolyását bizonyítja, hogy 1919. januárjában a Károlyi-párti kormánybiztos kénytelen volt rendelkezési állományba helyezni a város gyűlölt vezető tisztviselőit, a polgármestert és a főügyészt. A munkástanács javaslatának, kéréseinek a városi tanács számos esetben engedni kényszerült. Azt a döntő befolyást azonban, amelyet a vásárhelyi szocialista munkásság márciusra elért, nem tudta a proletariátus igazi érdekeit érvényesítő tartalommal megtölteni. A fővárosi fordulat előtt erre nem kínálkozott lehetőség.

Az elmondottakból levonható az a tanulság, hogy a munkástanácsok tevékenységében a KMP forradalmi tanításainak hatása — elsősorban a párt agitációja nyomán — 1918—1919 telén már kimutatható. Az alföldi munkástanácsok 1919. március 2-án Szegeden megnyílt kongresszusa, amelyen kb. 70 munkástanács képviseltette magát, a hatalom mielőbbi teljes kézbeviteléről, a termelési eszközök társadalmi tulajdonba vételének szükségességéről hozott határozatot.

¹ E felszólalás elsősorban a Válogatott Dokumentumok Csongrád Megye Munkásmozgalmának Történetéből 1917—1919. c. forráskiadványra támaszkodik. A kötetet szerkesztette, a bevezetést és a dokumentumok jegyzetét írta Gaál Endre. Szeged, 1969.

Más volt a helyzet a KMP szervezeteit illetően; ismereteink szerint Csongrád megyében 1918—1919 telén csupán Szegeden alakult helyi szervezet. A párt kezdettől fogva a forradalmi agitációs és propaganda munkára helyezte a fő súlyt, a szervezetek kiépítésére kisebb figyelmet fordított. Elsősorban a fővárosi gyárakban igyekezett üzemi szervezeteket létrehozni, majd néhány jelentősebb vidéki munkásmozgalmi gócpontban épített ki területi pártszervezeteket. Ezt vidéken nehezítette a munkásoknak a szociáldemokrata szervezetekhez való ragaszkodása, s több helyen éles összeütközésre került sor a szociáldemokraták és a kommunisták között. A szociáldemokrata párt nagy szervezeti befolyása miatt a vidéki kommunista szervezetek *alapító* tagjai nagyobb részt fiatal, tehát az azonnali forradalmi cselekvés szükségességét legkönnyebben megértő, a munkásmozgalomban a háború előtt nem szerepelt, többnyire Oroszországot megjárt, vagy más országrészekből oda került forradalmárok voltak. Ezt figyelhetjük meg Szegeden is, ahol a pártszervezet kezdeményezői többségükben a Vajdaságból származó fiatal munkások, katonák, értelmiségiek. Elegendő, ha *Andorka Sándorra*, *Kovács Jánosra*, az Oroszországból Szegedre települt *Belocerkovszkij* házaspárra, vagy a KMP későbbi szegedi titkárára, *Udvardi Jánosra* utalunk. A hódmezővásárhelyi kommunista szervezet létrehozására összehívott gyűlés szónoka ugyan csak a Vajdaságból való forradalmár, a szabadkai *Birinyi Béla* volt. (Vásárhelyen azonban nem sikerült pártszervezetet alakítani.)

Szegeden 1918. december 29-én, majd 1919. január 1-én voltak azok a gyűlések, amelyeken a kommunisták szervezett eróként a városban folyó politikai küzdelmek színterére léptek. Kétségtelen, hogy a helyi szervezet 1918. decemberében *egy folyamat* során, fokozatosan vált pártszervezetnek tekinthető tömörüléssé, emiatt megalakulása aligha köthető határozottan dátumhoz. A forradalmárok kis létszámú gárdája annyira szegedi szocialistát gyűjtött maga köré, hogy a párt központi vezetősége által kiküldött szervezők, *Somló Dezső* és *Rákosi Máttyás* vezetésével az említett két gyűlésen nyilvánosan is felléphetek programjukkal.

Elsősorban a nagy meggyőző erővel végzett agitáció eredményeként a kommunisták nézetek gyorsan terjedtek a megyében. Ez nemcsak a helyi munkástanácsok hatalmi harcában jutott kifejezésre, hanem pl. abban is, hogy akadtak szakszervezeti tagok, akik indítványozták csoportjuk területi csatlakozását a KMP politikájához (pl. a szegedi famunkások 1919. március 6-i taggyűlésén). Hódmezővásárhelyen, Szentesen, Makón kommunista csoportok szerveződtek a szociáldemokrata párton, illetve a munkás- és katonatanácsokon belül, valamint a helyi fegyveres erők (katonaság, rendőrség, nemzetőrség) soraiban. A szegedi katonaság március 10-e tájára már erősen kommunista befolyás alá került és készen állott a hatalom fegyveres átvételére is; a felkelésre kürttel adott riadó és vörös rakéták adták volna meg a jelt. A proletárdiktatúra megteremtéséhez azonban sem Szegeden, sem másutt az országban nem volt szükség fegyveres felkelésre. A polgári—szociáldemokrata koalíciós kormány bel- és külpolitikai válságának kiteljesedése 1919. március 21-ére lehetővé tette a két munkáspárt egyesítése útján a hatalom békés átvételét. Mindaddig, amíg a kormányzat az ország közigazgatási, gazdasági, kulturális központjában a proletariátus kezébe nem került, a munkások helyi hatalmi szervei — bár jelentős pozíciókat szereztek meg — tevékenységükben nem léphettek túl a polgári demokrácia kereteit. Erre csak a Forradalmi Kormányzótanács megalakulása teremtett lehetőséget.

Március 22-én *Landler Jenő* belügyi népbiztos munkástanácsokhoz intézett körlevelében a szervezet mint a hatalmat ténylegesen birtokló tényezőket tekinti, és rájuk bízta a direktóriumok kinevezését. Azokban a városokban, ahol KMP szervezet működött és helyileg is egyesült a két munkáspárt, vagy ahol erős volt a kommunista befolyás, a direktóriumokban és az azok munkáját segítő forradalmi bizottságokban megtaláljuk a kommunisták képviselőit.

Csongrád megyében sajátos helyzetet teremtett a munkáshatalom számára az idegen megszállás. A március 21-i Vix-jegyzék szerint a megye három városa, Szeged, Hódmezővásárhely és Makó a jegyzékben meghatározott semleges zónába került volna. Eszerint a közigazgatás magyar kézen marad, de a magyar katonaságot ki kell vonni és a rendet francia katonaság tartja fenn. A franciák Szegeden március 21. előtt nem avatkoztak be a helyi politikai viszonyok alakulásába, de ettől kezdve fokozatosan növelték katonai erőiket és előkészületeket tettek Szegednek a Tanácsköztársaságtól való elzárására. A szegedi direktórium és a forradalmi intézőbizottságok tehát alig kezdhettek hozzá a proletárhatalom intézkedéseinek helyi megvalósításához, amikor március 26-ról 27-re virradó éjjel a francia katonai parancsnok beavatkozása miatt — a Tanácskormány utasítására — a szegedi forradalmi szervek és a vörös katonaság

egy része elhagyta a várost, és Szeged határának meg nem szállott részein folytatták tevékenységüket. Szeged városában tehát csupán öt napig tartott a proletárdiktatúra és a franciák fokozatosan helyreállították a polgári rendet. Így a város régi monarchista katonatisztek, dzsentri közigazgatási tisztviselők, grófok, bárók és egyéb ellenforradalmi elemek gyűjtőhelyévé, a Tanácsköztársaság elleni aknamunka egyik gócpontjává vált. A bécsi komité, az aradi, a temesvári és a szegedi ellenforradalmi elemek képviselőiből itt megalakult ellenkormány megbuktatására, a szegedi ellenforradalmi központ felszámolására és a proletárhatalom visszaállítására 1919. júniusában a szegedi munkásság általános politikai sztrájkba lépett. Említésre méltó, hogy e sztrájkot az egyesült párt Szegeden maradt vezetői szervezték, a Tanácsköztársaság anyagi és erkölcsi támogatásával. A sztrájk legkitartóbb résztvevői a nyomdai munkások voltak, s emiatt az ellenforradalmi kormány kb. három hétig alig tudott nyomtatott propagandát kifejteni. A francia városparancsnokság megpróbált segíteni a kormányon: rendelkezésére bocsátotta a katonái között található nyomdászokat. E katonák azonban kijelentették, hogy nem lesznek sztrájk török, megtagadták a nyomdai munkát, mire közülük a francia parancsnokság 23-at letartóztatott. Az általános sztrájk tehát a nemzetközi nyomdász-, ezen túlmenően a nemzetközi proletárszolidaritás szép példájával is szolgált. A sztrájk lekötötte a magyar és a francia reakció erőit. Ez időben egybeesett az antantországok munkásmozgalmának a Tanácsköztársaság megsegítésére irányuló akciójával, ezen keresztül tehát hozzájárult a Tanácsköztársaság ellen délről tervezett intervenció megakadályozásához.

A megye másik övezetét a tiszántúli részek alkották, ahol a proletárdiktatúra 1919. április végéig, a román királyi csapatok bevonulásáig állott fenn. E területen a Kormányzótanács rendeletei értelmében megtörtént a termelési eszközök és a pénzintézetek szocializálása, a direktóriumok hatékony lépéseket tettek az ivari és a mezőgazdasági munkások közellátási, kereseti, lakás-, egészségügyi viszonyainak javítására, lerakták az új szellemű művelődéspolitikai alapjait. Minthogy azonban a francia és a román imperialista csapatok közelsége bátorította e területek burzsoáziájának ellenállását, kezdettől fogva keményen harcolni kellett az ellenforradalmi törekvések ellen. Különösen nagyarányú ellenforradalmi lázadás robbant ki Makón április 23-án.

A harmadik övezet a megye Duna—Tisza közí része, ahol a munkáshatalom 1919. augusztus elsejéig fennmaradt. E terület különleges helyzetét jelzi, hogy állandóan fenyegette a Szegeden és közvetlen környékén szerveződő fehérgárda, a Tanácsköztársaság megtámadására gyülekező, nagy létszámú francia katonaság, valamint — kelet felől — a román királyi csapatok támadásának veszélye. Különösen fontos volt tehát ebben az övezetben az intenzív felvilágosító, mozgósító, nevelő munka. Hatékonyan segítették ezt a Békés megyéből és Csongrád megye keleti részéből a megszállás előtt eltávozott forradalmárok, akiknek egy része Csongrádon, Kiskunfélegyházán tevékenykedett. Ők adták ki a Tiszántúli Proletárok Lapja című újságot, amely 1919. május 1-én jelent meg. Ez és a Csongrádi Proletár című újság elősegítették a mezőgazdasági termelőmunka folyamatosságát, a kisbirtokosok megtartását a proletárdiktatúra oldalán. Terjesztették a leninizmus főbb tanításait, sokat tettek az emberek tudatának forradalmi átalakításáért és kíméletlenül leleplezték az ellenforradalmi tevékenységet. Megyénk Tiszán inneni területén a fő feladat a Tanácsköztársaság melletti kitartásra buzdítás, és az ellenforradalmi lázítások és lázadások csírájában való elfojtása volt. Mind a kemény kéz politikájának alkalmazása, mind a forradalmi szellem fokozása terén nagy érdemeket szerzett a március 26-a előtt Szegeden szervezett, de onnan kivonult ún. propaganda század. Különösen ki kell emelnünk a csongrádi direktórium és munkástanács nagy erőfeszítéseit, amelyekkel a rendkívül kedvezőtlen körülmények között is (a román katonaság többször is ágyúval lőtte a várost) meg tudta valósítani a Tanácskormány rendeleteit.

Megyénk e harmadik zónájában a Tiszán átkelt és előrenyomuló román, valamint a Szegedről elindult horthysta ellenforradalmi katonai alakulatok 1919. augusztus első napjaiban számolták fel a munkáshatalmat.

